

ІНДИВІДУАЛЬНО-ТИПОВІ ОСОБЛИВОСТІ СТРУКТУРИ ІНТЕЛЕКТУ ОСІБ З РІЗНОЮ ЕМОЦІЙНОЮ ДИСПОЗИЦІЄЮ

Метою нашої статті є викладення результатів дослідження індивідуально-типових особливостей структури інтелекту осіб з різною емоційною диспозицією /тип емоційності/.

Проблема структури інтелекту є достатньо вивченою у психології. Дослідниками створені факторні моделі інтелекту, найбільш відомими з яких є моделі Г.Айзенка, С. Берта, Дж. Вернона, Д. Векслера, Д.Гилфорда, Л. Хамфрейса та ін. Більшість з існуючих моделей включають три обов'язкові групові фактори інтелекту: вербальний, числовий /лічильно-математичний/ та просторовий. У сукупності вони утворюють „предметний інтелект” [3], функцією якого є розв'язання задач взаємодії суб'єкта з предметами матеріальної, духовної культури та природи. Крім того дослідники виділяють ще один фактор „предметного інтелекту” – мнемічний. Так, Р. Амтхауер називає його „мнемічним інтелектом” і розглядає у якості одного з „центрів тяжіння” інтелекту [2]. До групових факторів інтелекту ряд дослідників відносять також і соціальний інтелект, пов'язаний зі здатністю оцінювати, прогнозувати та розуміти поведінку людей [3].

У той же час недостатньо вивченою залишається проблема індивідуально-типових особливостей структури інтелекту в осіб з різними властивостями індивідуальності, до яких належить і емоційність, яка може бути визначена як стійка схильність індивідуальності до переживання емоцій певної модальності і знаку. Домінування однієї або кількох базальних модальностей утворюють індивідуальні особливості емоційності конкретної особистості [4].

Наше дослідження було проведено у 1994-2004 рр. Піддослідними виступали студенти перших курсів Південноукраїнського державного педагогічного університету ім. К.Д. Ушинського /180 осіб/, що обрали професію педагога.

Параметрами предметного інтелекту, які ми вивчали, є вербальний інтелект /ВІ/, лічильно-математичний інтелект /ЛМІ/, просторовий інтелект /ПРІ/ та мнемічний інтелект /МНІ/, соціального – соціальна спостережливність /СС/, соціальна ерудиція /СЕ/, соціальне передбачення /СП/ та соціальна центрація /СЦ/. Хоча зміст згаданих параметрів предметного інтелекту описаний у психологічній літературі [1,3], а соціального – детально обґрунтований нами у [5], здається доречним дати їх характеристику:

- вербальний інтелект – здібність оперувати мовним матеріалом;

- лічильно-математичний інтелект – здібність оперувати математичним матеріалом;

- просторовий інтелект – здібність оперувати мисленевими просторовими образами, схемами, моделями реальності;

- мнемічний інтелект – здібність до виконання завдань на концентрацію уваги та короткочасну пам'ять;

- соціальна ерудиція – здібність засвоювати та використовувати наукові та буденні знання про поведінку людей;

- соціальна центрація – направленість на проблеми, що пов'язані з поведінкою людей;

- соціальна спостережливність – здібність візуально фіксувати зовнішні прояви людей, що є суттєвими для розуміння їхньої поведінки;

- соціальне передбачення – здібність передбачати поведінку людей.

Для діагностики предметного інтелекту у дослідженні було застосовано тест структури інтелекту Р. Амтхауера /ТСІ/, соціального – оригінальна методика „Розв'язання психологічних задач” /РПЗ/. Остання детально описана нами у [6].

Для діагностики параметрів емоційності – Р /радість/, Г /гнів/, С /страх/, П /печаль/ - було використано чотирьохмодальний опитувальник, створений О.П. Санніковою на основі модифікації та доповнення трьохмодального опитувальника Л. Рабинович. За допомогою методу „асів” були визначені типи емоційності піддослідних.

Отримані з використанням вищезгаданих методик дані дозволяють розглянути якісно-кількісне поєднання інтелектуальних параметрів, тобто, особливості структури інтелекту, піддослідних з різним типом емоційності, виділити як домінуючі, так і відносно слабо розвинені параметри у порядку зменшення їх значень. З цією метою ми проранжували виражені у процентилях параметри інтелекту представників кожного з типів емоційності. У якості домінуючих елементів структури інтелекту розглядалися параметри, які займають 1-ші та 2-гі рангові місця, у якості слабо розвинених – ті, що займають 7-мі та 8-мі місця.

З огляду на відносно невеликий обсяг статті нижче будуть розглянуті особливості структури інтелекту лише моноmodalних типів емоційності - Р /радість/, С /страх/, Г /гнів/.

Таблиця 1

Структура інтелекту представників моноmodalних типів емоційності

Ранг	Типи емоційності					
	Р		Г		С	
1	ВІ /вербальний інтелект/	66	ПРІ /просторов. інтелект/	48	СП /соціальн. передб./	54
2	СЕ /соціальн. еруд./	61	МНІ /мнемічний інтелект/	47	СЦ /соціальн. центрац./	51
3	ЛМІ /лічил.-мат. інтелект/	59	ВІ /вербальний інтелект/	44	МНІ /мнемічн. інтелект/	45
4	МНІ /мнемічн. інтелект/	56	ЛМІ /лічил.-мат. інтелект/	38	СЕ /соціальн. еруд./	45
5	ПРІ /просторов. інтелект/	55	СС /соціальн. спостер./	37	ПРІ /просторов. інтелект/	43
6	СС /соціальн. спостер./	54	СЕ /соціальн. еруд./	36	СС /соціальн. спостер./	39
7	СЦ /соціальн. центрац./	50	СП /соціальн. передб./	32	ЛМІ /лічил.-мат. інтелект/	31
8	СП /соціальн. передб./	44	СЦ /соціальн. центрац./	30	ВІ /вербальний інтелект/	23

З таблиці видно, що у представників типу Р /радість/ соціальна ерудиція /здібність засвоювати та використовувати наукові та буденні знання про поведінку людей/

та вербальний інтелект /здібність оперувати мовним матеріалом/ розвинені відносно високо, в той час, як соціальне передбачення /здібність передбачати поведін-

ку людей/ та соціальна спостережливність /здібність візуально фіксувати зовнішні прояви людей, що є суттєвими для розуміння їхньої поведінки/ - відносно слабо.

Для представників типу Г /гнів/ найбільш розвиненими параметрами інтелекту є здібність оперувати мисленевими просторовими образами, схемами, моделями реальності /просторовий інтелект/ та здібність до виконання завдань на концентрацію уваги та короткочасну пам'ять /мнемічний інтелект/, а найгірше – здібність передбачати поведінку людей /соціальне передбачення/ та направленість на проблеми, що пов'язані з поведінкою людей /соціальна центрація/.

У представників типу С /страх/ відносно високо розвинені соціальна центрація /направленість на проблеми, що пов'язані з поведінкою людей/ та соціальне передбачення здібність передбачати поведінку людей. Найгірше розвинені – здібність оперувати математичним матеріалом /лічильно-математичний інтелект/, а також здібність оперувати мовним матеріалом /вербальний інтелект/.

Аналіз таблиці показує, що представників кожного з перелічених типів емоційності відрізняє індивідуально-специфічна структура інтелекту. Це свідчить про те, що емоційність як стійка властивість індивідуальності може мати детермінуючий вплив на структуру інтелекту.

Тепер треба пояснити одержані нами факти, спираючись на відомі з психологічної літератури відомості про особливості особистості та поведінки осіб з різним типом емоційності.

Відомо, що представники типу Р /радість/ є високо екстравертованими. Вони „повернуті” здебільшого до інших людей, зовнішніх подій, відкриті для інших, їх вчинки порівняно легко зрозуміти, тому, що їм „нічого приховувати”. Вони товариськи, люблять пожвавлення та метушню біля себе, не люблять самотності і тому гостро потребують спілкування з іншими людьми. Вони намагаються бути лідерами, дуже активні, віддають перевагу дії над роздумами, безтурботні, схильні пробачати помилки собі та іншим, але часто-густо не рахуються з оточуючими.

Представники типу Р /радість/ мають здатність до швидкого сприйняття інформації з різних джерел, вербальний інтелект у них розвинений краще за невербальний. Їхні достатньо високі вербальні здібності дозволяють отримувати різні, в тому числі, і соціально-психологічні знання. Тому нема нічого дивного в тому, що саме параметр соціальної ерудиції, що передбачає здібність засвоювати і використовувати знання про поведінку людей разом з параметром вербального інтелекту мають відносно високі ранги у представників цього типу. Інша справа, як згадані знання використовуються на практиці. Уміючи непогано спілкуватися, представники типу Р /радість/ не відрізняються глибоким інтересом до внутрішнього світу інших людей та свого власного. Вони, як правило, не прагнуть до глибокого ро-

зуміння психологічної сутності інших людей, розвитку здібності передбачувати їхню поведінку /соціальне передбачення/. Представники типу Р /радість/ достатньо впевнені у своїй здатності успішно взаємодіяти з будь-яким партнером по спілкуванню, не „переобтяжуючи” себе його проблемами. Тому вони недостатньо направлені на проблеми, що пов'язані з поведінкою людей /соціальна центрація/.

Представники типу Г /гнів/ також екстравертовані. Однак, маючи очевидну направленість на оточуючих, вони демонструють тенденцію до агресивної поведінки, „спалахують” від дрібного подразника, недостатньо ефективно контролюють власну поведінку, погано усвідомлюють її, занадто категоричні у судженнях, настирливо відстоюють свою думку, навіть якщо розуміють, що вона є помилковою, вони позбавлені гнучкості в оцінці себе та оточуючих людей. Це створює безліч проблем у їхньому спілкуванні з іншими. Тому немає нічого дивного, що показники їхнього предметного інтелекту займають у таблиці більш високі рангові місця, ніж показники соціального інтелекту і що гірше за інші якості у них розвинене соціальне передбачення та соціальна центрація.

У представників типу С /страх/ найвищі ранги мають соціальна центрація та соціальна спостережливність. Людям, що схильні до страху, притаманна постійна тривога відносно ситуацій, які пов'язані зі спілкуванням, вони занадто обережні, коли встановлюють та підтримують контакти з людьми, прискіпливо приглядаються до нових знайомих. Це пояснює їхній інтерес до проблем, пов'язаних з поведінкою людей. Але цей інтерес є вимушеним, він стосується головним чином тих її аспектів, які можуть бути потенційно загрозливими, небезпечними і тому часто-густо не стимулює справжнього потягу до пізнання внутрішнього світу оточуючих.

Відносно погано у представників типу С /страх/ розвинені такі якості інтелекту, як вербальний і лічильно-математичний. Для пояснення цього факту слід згадати наступне. По-перше, у людей, що схильні до негативних емоцій, спостерігається поєднання відносно високого рівня невербального інтелекту з відносно низьким рівнем вербального інтелекту [4]. По-друге, люди, що схильні до страху є високо тривожними, а це, як встановлено багатьма дослідниками, заважає академічній діяльності, шкільному навчанню [8], яке є головним стимулом для розвитку як вербального, так і лічильно-математичного інтелекту.

Проведене дослідження індивідуально-типових особливостей інтелекту осіб з різною емоційною диспозицією дозволяє зробити висновок про те, що представники кожного з типів емоційності Р /радість/, Г /гнів/, С /страх/ відрізняє індивідуально-специфічна структура інтелекту. Це може свідчити про те, що емоційність як стійка властивість індивідуальності може мати детермінуючий вплив на структуру інтелекту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анастаси А. Психологическое тестирование. Кн.2. – М., 1982
2. Бурлачук Л.Ф., Морозов С.М. Словарь-справочник по психодиагностике – СПб, 2000.
3. Дружинин В.Н. Психология общих способностей – СПб, 1999.
4. Кепалайте А.П. Знак эмоциональности и особенности интеллекта в плане межполушарных отношений. Автореф. дис. канд. психол. наук – М., 1982.

5. Санникова О.П. Эмоциональность в структуре личности. – К. – Од., 1995.

6. Черножук Ю.Г. Качества интеллекта значимые для преподавателей социально-экономических профессий // Теория та практика виховної роботи в студентському колективі. Наукові праці. Ч. II - Од., 1997, с. 52-57.

7. Черножук Ю.Г. Індивідуально-психологічні особливості соціального інтелекту осіб з різною емоційною диспозицією // Вісник Одеського національного університету. Т. 7. вип. 3, 2003, с. 147-151.

Подано до редакції 05.10.05

РЕЗЮМЕ

Стаття посвячена проблеме індивідуально-типических особеностей структури інтелекта лиц с различным типом емоциональности.

SUMMARY

The article deals with the problem of typical individual features of intellectual structure of people with different types of emotionality.
